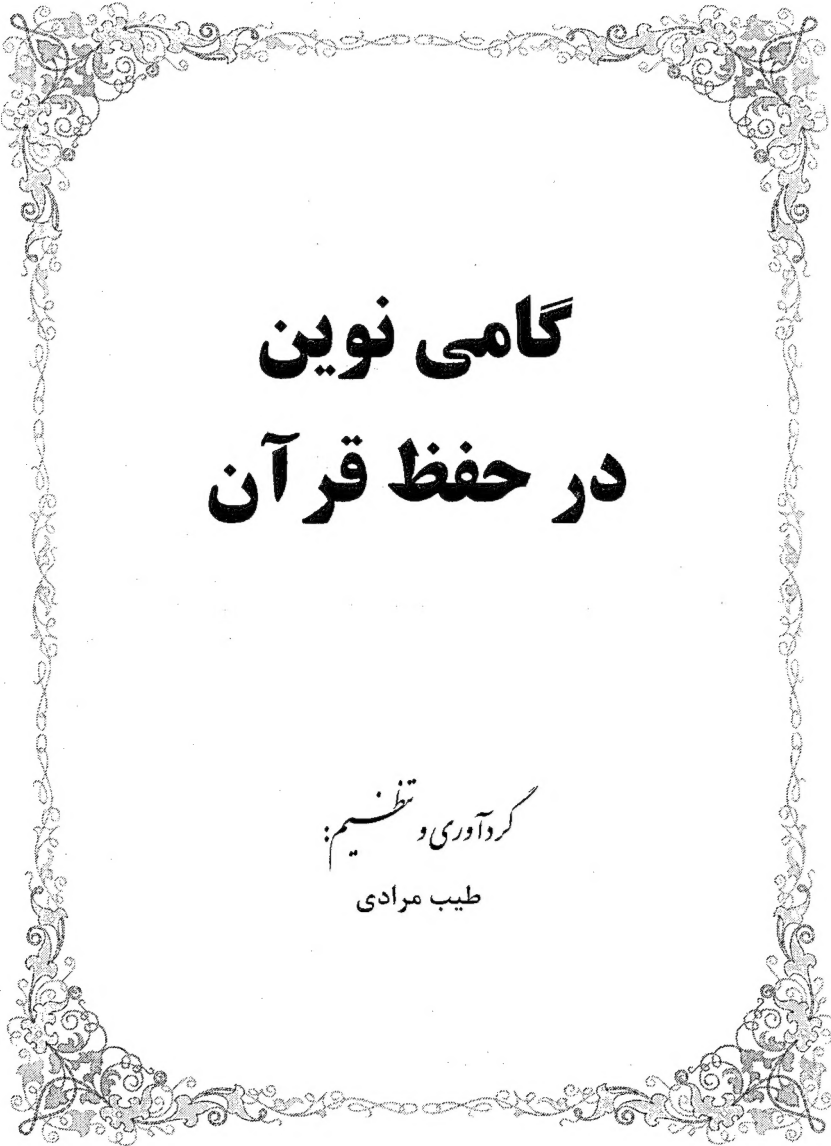

تصویر ابو عبد الرحمن الکردی

گامی نوین در حفظ قرآن

طیب مرادی

گامی نوین در حفظ قرآن

گردآوری و تنظیم:
طیب مرادی

سرشناسه	: مرادی، طیب ۱۳۶۸
عنوان نام پدیدآور	: گامی نوین در حفظ قرآن / گردآورنده و تنظیم طیب مرادی
مشخصات نشر	: سنندج: آراس ۱۳۹۰
مشخصات ظاهری	: ۹۷ ص
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۵۸۵۶-۶۱-۳
فهرست نویسی	: فیپا
موضوع	: قرآن -- حفظ -- راهنمای آموزشی
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۰ گ ۴م / ۸ / BP۸۰
رده بندی دیویی	: ۲۹۷ / ۱۵۱۰۷
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۴۱۶۸۴۷

شناسنامه کتاب

نام کتاب : گامی نوین در حفظ قرآن

مؤلف : طیب مرادی

ناشر : آراس

تیراژ : ۳۰۰۰ جلد

نوبت چاپ : اول پاییز ۱۳۹۰

قیمت : ۲۰۰۰ تومان

شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۵۸۵۶-۶۱-۳

مرکز پخش:

سنندج: پاساژ عزتی، انتشارات آراس

تلفن: ۰۸۷۱-۲۲۲۸۳۴۱

فهرست

صفحه	عنوان
۵.....	مقدمه
۱۳.....	فصل اول
۱۳.....	ارزش تعلم، تعليم و حفظ قرآن
۱۳.....	۱. خواندن و عمل کردن به قرآن
۱۹.....	۲. برتری قرآن خوان یا حافظ بر دیگران
۲۰.....	۳. احترام گذاشتن به اهل قرآن
۲۳.....	فصل دوم
۲۳.....	حفظ قرآن و شیوهی آن
۲۳.....	معنی لغوی و اصطلاحی واژه حفظ در فرهنگ قرآنی
۲۵.....	قواعد طلایی حفظ قرآن
۲۵.....	۱. إخلاص
۲۷.....	۲. تصحیح نطق و قرائت
۲۸.....	۳. تمرکز حواس
۲۹.....	۴. زمان حفظ
۳۰.....	۵. مکان حفظ
۳۱.....	۶. مشخص کردن اندازه حفظ هر روز
۳۴.....	۷. تا مقدار مشخص شده کامل روان نشده قسمت جدید حفظ نگردد
۳۴.....	۸. حفظ کردن بر روی یک رسم الخط

۹. فهم آیات، حفظ را قوی می‌کند ۳۵
۱۰. آخر هر سوره را مثل اولش از حفظ باشد ۳۵
۱۱. تحویل دادن دائمی حفظ جدید ۳۶
۱۲. سبق ۳۶
۱۳. دور همیشگی قرآن ۳۷
۱۴. توجه کردن به آیات مشابه ۳۸
- خاتمه ۳۹
- فصل سوم ۴۱
- برنامه ۱۰۰۰ روزه حفظ ۴۱
- توضیحی مختصر پیرامون جدول حفظ ۴۱
- منابع و مأخذ ۹۵

مقدمه

أعوذ بالله من الشيطان الرجيم، بسم الله الرحمن الرحيم، الحمد لله الكريم المنان، خالق الإنس والجان، وهاديهما بتنزيل الفرقان إلى الحق وبعدهم من البطلان، فوقيهما من النيران، وأرشدهما إلى الجنان. نحمده حمدا يملأ السموات والأرضين، في كل وقت وحين، إلى يوم الدين، كما ينبغي لعظيم سلطانه، ثم نشهد أنه لا إله إلا هو عالم الغيب والشهادة، ونشهد أن محمدا عبده ورسوله، خاتم النبيين، والمبعوث إلى العالمين، صلاة وسلاما ينبغي له ويقبله الله. وندعو من الله الرضوان لأصحابه الغر الميامين النجباء الأعلام العاملين على إحياء الدين في كل مكان وحين حتى وصلوا بر رب العالمين.

﴿رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي * وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي * وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي * يَفْقَهُوا قَوْلِي﴾^١

﴿حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ﴾^٢
 ﴿قَالَ رَبِّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَسْأَلَكَ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ وَإِلَّا تَغْفِرْ لِي وَتَرْحَمْنِي أَكُنْ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾^٣

١. طه/٢٨-٢٥.

٢. توبه/١٢٩.

٣. هود/٤٧.

همه می‌دانیم که برای بندگی خداوند آفریده شده‌ایم، و برای این بندگی برنامه‌ای به نام قرآن در اختیار ما قرار دارد، و اگر بخواهیم وظیفه‌ی خود را به بهترین صورت انجام دهیم باید به قرآن رجوع کرده و برنامه زندگی خود را از آن فراگیریم.

چه زیباست سخن سید قطب (رحمه الله) در وصف این زندگانی: «زندگی در سایه قرآن نعمتی است. نعمتی که ارج و ارزشش را نمی‌شناسد جز کسی که آن را خود چشیده باشد. نعمتی است که بر عمر می‌افزاید و پاکیزه و مبارکش می‌گرداند».^۱

به همین خاطر است که ﴿وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَظِلَالُهُم بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ﴾^۲ (آنچه در آسمانها و زمین است، خواه ناخواه، خدای را سجده کند، همچنین سایه‌های آنها بامدادان و شامگاهان درمقابلش به سجده افتد).

و ﴿تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ﴾^۳ (آسمان‌های هفتگانه و زمین و آنچه در آنها است به تسبیح و تقدیس پروردگار مشغولند، اصلاً چیزی وجود ندارد که (به زبان حال یا قال) به حمد و ستایش او مشغول نباشند). مقایسه‌ای مختصر بین انسان و مخلوقات دیگر:

کوهی در ظاهر بی‌جان: ﴿لَوْ أَنزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَّرَأَيْتَهُ

۱. مقدمه فی ضلال القرآن.

۲. رعد/۱۵.

۳. اسراء/۴۴.

خَاشِعًا مُتَصَدِّعًا مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ^۱ (اگر ما این قرآن را بر کوهی فرو می‌فرستادیم، کوه را از ترس خدا، کرنش کنان و شکافته می‌دیدى! ما این مثال‌ها را برای مردمان بیان می‌داریم، شاید که ایشان بیندیشند «و با دید بینا و بینش آگاه به آیات قرآنی بنگرند و دل سنگین خود را با برق قرآن منفجر کرده و آن را به تکان و لرزه آورند»).

در حالیکه انسان پر ادعا: ﴿إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا * إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا * وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا﴾^۲ انسان کم طاقت و ناشکیبا، آفریده شده است * هنگامی که بدی بدو رو می‌کند، سخت بی تاب و بیقرار می‌گردد * و زمانی که خوبی بدو رو می‌کند، سخت (از حسنات و خیرات دست باز می‌دارد و) دریغ می‌ورزد.

چه چیزی است که انسان را اینگونه کرده؟

برای جواب این سؤال به سوره انفطار مراجعه می‌کنیم که خداوند متعال چه رسا و شیوا این مسئله را بیان می‌دارد:

﴿يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ * الَّذِي خَلَقَكَ فَسَوَّاكَ فَعَدَلَكَ * فِي أَيِّ صُورَةٍ مَا شَاءَ رَكَّبَكَ﴾^۳ ای انسان! چه چیز تو را در برابر پروردگار بزرگوارت مغرور ساخته و در حق او گولت زده است * پروردگاری که تو را آفریده ا و سپس سر و سامانت داده و

۱. حشر/۲۱.

۲. معارج/۲۱-۱۹.

۳. انفطار/۸-۶.

بعد معتدل و متناسب کرده است * و آن گاه به هر شکلی که خواسته تو را درآورده و ترکیب بسته است.

اما آدمی را چه شده که تأثیر پذیری یک کوه سخت را ندارد ﴿كَلَّا بَلْ تُكَذِّبُونَ بِالَّذِينَ﴾^۱ هرگز هرگز (آن چنان که می‌پندارید نیست) اصلاً شما (روز) سزا و جزا را دروغ می‌پندارید و نادرست می‌دانید.

زیرا عده‌ای فراموش کرده‌اند که ﴿وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ * كِرَامًا كَاتِبِينَ * يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ﴾^۲ بدون شک نگاهبانانی (فرشتگان ثبت اعمال) بر شما گمارده شده‌اند * نگاهبانانی که (در پیشگاه پروردگار مقرب و) محترم هستند و پیوسته (اعمال شما را) می‌نویسند * می‌دانند هرکاری را که می‌کنید.

و در نتیجه ﴿إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ * وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ﴾^۳ مسلماً نیکان در میان نعمت فراوان بهشت به سر خواهند برد * و مسلماً بدکاران در میان آتش سوزان دوزخ جای خواهند گرفت. حال که وضعیت چنین است، برای اینکه در میان نیکان و اهل جنت جای گیریم باید بندگان مخلص پروردگار باشیم. و این بندگی جز با یادگیری، یاد دادن و حفظ دین خالص پروردگار که همان قرآن است امکان پذیر نمی‌باشد.

۱. انفطار/۹.

۲. انفطار/۱۲-۱۰.

۳. انفطار/۱۴-۱۳.

اما عده‌ای نا آشنا با نصوص صریح و اقوال علماء در تشویق حفظ، حفظ قرآن را امری بی ارزش شمرده و چنین می‌پندارند که حفظ فائده‌ایی ندارد، و مهم این است که فرد عمل قوی داشته باشد غافل از اینکه خود خواندن قرآن از بزرگ‌ترین اعمال می‌باشد. «مَنْ قَرَأَ حَرْفًا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ فَلَهُ بِهِ حَسَنَةٌ وَالْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا، لَا أَقُولُ الْم حَرْفٌ، وَلَكِنْ أَلِفٌ حَرْفٌ وَلاَمٌ حَرْفٌ وَمِيمٌ حَرْفٌ»^۱ هرکس حرفی از کتاب الله (قرآن) را بخواند برای او حسنه‌ای است و هر حسنه ده برابر می‌شود، نمی‌گوییم الم یک حرف است، بلکه الف یک حرف و لام یک حرف و میم یک حرف می‌باشد.

یعنی الم ۳۰ حسنه دارد.^۲

شاید فراموش کرده‌اند که روزانه چند بار این قرآن را در نمازهایشان می‌خوانند شاید هم به غیر از سوره‌ی حمد و اخلاص سوره دیگری نخوانند، در صورتی که پیامبر اکرم معمولاً در نماز صبح و عشاء قریب به یک جزء و گاهی بیشتر از آن را می‌خواندند، واضح‌تر از هر استدلالی آیات نخست سوره مزمل بوده که می‌فرماید: ﴿يَا أَيُّهَا الْمَزْمُلُ * قُمِ اللَّيْلَ إِلَّا قَلِيلًا * نِصْفَهُ أَوْ انْقُصْ مِنْهُ قَلِيلًا * أَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا﴾^۳ (ای جامه به خود پیچیده * شب، جز اندکی (از آن) بیدار بمان * نیمی از شب، یا کمی از نیمه

۱. ترمذی.

۲. مفصلاً در بخش ارزش و فضل تعلیم و تعلم قرآن این مسئله بیان خواهد شد.

۳. مزمل/۱-۴.

بکاه (تا به یک سوم شب می‌رسد) * یا بر نیمه آن بیفزاید (تا به دو سوم شب می‌رسد) و قرآن را بخوان خواندنی (همراه با دقت و تأمل، و در ضمن شمرده و روشن).

نکته‌ای شایان ذکر دیگر این است که قرآن ابتدا در صدور حفظ شد نه بر سطور و این خود نکته‌ای مهم بود که أصحاب را در فهم قرآن بسیار قوی گردانیده بود.

پس حفظ قرآن یکی از مهم‌ترین مسائلی است که متأسفانه امروزه جای آن واقعا خالی است، چه بسا حافظانی که غیر از پاداش تلاوت قرآن بهره‌ای از آن نصیبشان نمی‌گردد و در مقابل کسانی هستند که بر قرآن تا حدی مسلط بوده ولی به خاطر حفظ نبودن آن نمی‌توانند از فهم خود به نحو احسن استفاده کنند.

حفظ قرآن از آن دسته مسائل است که حتما احتیاج به استاد دارد، بیشتر کسانی که بدون استاد حفظ می‌کنند یا نمی‌توانند آن را به آخر برسانند، و یا اگر هم آن را تمام کنند حفظ قوی و منظمی ندارند، و عده‌ای نیز هستند که علاقه زیادی به حفظ داشته ولی دسترسی به استاد برای آن‌ها امکان‌پذیر نمی‌باشد.

در این کتاب سعی شده که اگر شخصی در خانواده‌ای باشد که حتی یک نفر در آن خانواده توان روخوانی قرآن را داشته باشد، بتواند به طور منظم حفظ خود را پیش برده و به صورت مستمر حفظش را به آن شخص تحویل دهد.

البته این بدان معنی نیست که از استاد حفظ بی‌نیاز می‌گردد،

بلکه باید استاد مناسبی انتخاب کرده و حداکثر ماهی یک بار آن مقدار را که حفظ نموده به او تحویل دهد.

با وجود دلایل ذکر شده تصمیم به جمع آوری کتابچه‌ای مختصر و مفید پیرامون حفظ قرآن گرفتیم.

کتابچه مذکور دارای سه فصل اصلی است:

۱. ارزش و فضل تعلم و تعلیم و حفظ قرآن

۲. حفظ قرآن و شیوه‌ی آن

۳. برنامه ۱۰۰۰ روزه حفظ

اگرچه در دو زمینه اول کارهایی انجام شده است.^۱ اما متأسفانه در بین کتاب‌های نوشته شده پیرامون حفظ به مسئله سوم (که هدف اصلی من در جمع‌آوری این کتابچه می‌باشد) توجه چندانی نشده و موارد اول و دوم نیز بسیار با تفصیل ذکر شده بود.

در نتیجه در کتابچه‌ی مذکور دو مورد اول را خلاصه، و مورد سوم را مفصلاً بیان نمودم.

در بیان هر موضوع تا حد توان سعی ما بر این بوده که به ترتیب از آیات قرآن، احادیث نبوی و روایات به صورت خلاصه (با ذکر منبع و توضیح مختصر) استفاده نماییم. البته از تجربه معلمان حفظ و حافظان نیز استفاده کرده‌ایم.

در پایان از خداوند متعال خواستارم که این عمل را عملی

۱. مانند راهنمای حفظ «تصیر احمد یوسفی» که به دلیل تجربه معلم حفظ بودن نیز کتاب منظم و قوی ارائه نموده است.

خالصانه برای خود قرار داده و آن را از هرگونه نیت سوء پاک نماید، واز او می‌خواهم که لذت چشیدن زندگی در سایه قرآن را به ما ارزانی داشته، و از غرور و وسوسه‌های شیطانی دور نماید، و امیدوارم که خداوند متعال ما را از جمله آن دسته که پیامبر ﷺ از آنها به درگاه او شکوه می‌کند قرار ندهد: ﴿وَقَالَ الرَّسُولُ يَا رَبِّ إِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هَذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا﴾^۱ (و پیغمبر عرض می‌کند، پروردگارا! قوم من (امت اسلام) این قرآن را (که وسیله سعادت دو جهان بود) رها کرده و از آن دوری کرده‌اند (و از ترتیل و تدبّر و عمل بدان غافل شده‌اند).

در پایان از تمام بزرگوارانی که این کتابچه را مطالعه نموده و با دیده إغماض و چشم پوشی اشتباهات ما را از پیش چشم گذارنده، برادرانه خواهشمندم که انتقادات سازنده و پیشنهادات مصلحانه خود را با اینجانب در میان نهاده، باشد که مورد لطف و عنایت باری تعالی قرار گیریم. زیرا که هیچ انسانی از عیب و نقص خالی نیست و هر زمانی که کاری انجام می‌دهد پس از آن نقصی (جزئی یا کلی) در آن می‌بیند و این خود بیان گر نقص انسان است.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ تَبَارَكَ اسْمُكَ وَتَعَالَى جَدُّكَ وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ

طیب مرادی

کرمانشاه، دولت آباد ۱۳۹۰/۴/۶

فصل اول

ارزش تعلم، تعلیم و حفظ قرآن

همانطور که در مقدمه ذکر کردیم، بدیهی است که برای بندگی پروردگار آفریده شده‌ایم، و برای این بندگی برنامه‌ای به نام قرآن در اختیار ما قرار داده. پس بر ماست که قرآن را آموخته و به دیگران نیز بیاموزیم، و در راستای حفظ این گنج الهی دست از هیچ تلاشی باز نداریم.

ارزش تعلم، تعلیم و حفظ قرآن بسیار بیشتر از آن است که در ذهن آدمی بگنجد، هرکس از هر نظر که به آن می‌نگرد نکته‌ای در آن می‌یابد.

ما نیز این موضوع را مختصراً به سه دسته تقسیم می‌نماییم:

۱. خواندن و عمل کردن به قرآن.
۲. برتری قرآن خوان یا حافظ بر دیگران.
۳. احترام گذاشتن به اهل قرآن.

۱. خواندن و عمل کردن به قرآن

چنانچه می‌دانیم خواندن قرآن دارای ارزشی فراوان بوده، که

البته این ارزش با فهم آن دو چندان می شود، اما همانطور که بدیهی است باید قرآن را در زندگی خود عملاً بکار گیریم، زیرا که ایمان بدون عمل معنایی ندارد.^۱

در این مورد به ذکر چند مورد از آیات، احادیث و اقوال علماء می پردازیم.

آیات:

﴿إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً لَّنْ تَبُورَ لِيُؤْفِقَهُمُ أَجُورَهُمْ وَيَزِيدَهُم مِّن فَضْلِهِ إِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ﴾^۲ (کسانی که کتاب خدا (قرآن را) می خوانند، و نماز را پا برجای می دارند، و از چیزهایی که بدیشان داده ایم، پنهان و آشکار، بذل و بخشش می نمایند، آنان چشم امید به تجارتی دوخته اند که هرگز بی رونق نمی گردد و از میان نمی رود، تا خداوند اجرشان را به تمام و کمال بدهد، و از فضل خود بر پاداششان بیفزاید. چرا که پروردگار آمرزگار و سپاسگزار است) (و بدی هایشان را می بخشاید، و از خوبی هایشان سپاسگزاری می فرماید، و مواهبی بدیشان عطاء می نماید که به اندیشه و تصور در نمی آید).

۱. مانند علم إبلیس که او را روانه آتش کرد.

۲. فاطر/۳۰-۲۹.

﴿وَرَتَّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا﴾^۱ و قرآن را بخوان خواندنی (همراه با دقت و تأمل، و در ضمن شمرده و روشن).

{وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ}^۲ (ما قرآن را آسان ساخته‌ایم، آیا پند پذیرنده و عبرت گیرنده‌ای هست؟).

﴿الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَتْلُونَهُ حَقَّ تِلَاوَتِهِ أُولَئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ﴾^۳ { (دسته‌ای از) کسانی که کتاب آسمانی به آنان داده‌ایم و آن را از روی دقت و چنانچه باید می‌خوانند (و تورات و انجیل را محققانه و ارسی می‌نمایند و سره را از ناسره جدا می‌سازند) این چنین افرادی به قرآن ایمان می‌آورند، و کسانی که بدان ایمان نیاورند بی‌گمان ایشان زیانکارانند) }.

﴿لَيْسُوا سَوَاءً مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ أُمَّةٌ قَائِمَةٌ يَتْلُونَ آيَاتِ اللَّهِ آنَاءَ اللَّيْلِ وَهُمْ يَسْجُدُونَ﴾^۴ (آنان همه یکسان نیستند، گروهی از اهل کتاب) به دادگری خاسته‌اند و برحق) پابرجایند و در بخشهائی از شب - در حالی که به نماز ایستاده‌اند - آیات خدا را می‌خوانند

﴿وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴾^۵

۱. مزمل/۴۰.

۲. قمر/۱۷، ۲۲، ۳۲، ۴۰.

۳. بقره/۱۲۱.

۴. آل عمران/۱۱۳.

۵. اعراف/۲۰۴.

(هنگامی که قرآن خوانده می‌شود، گوش فرا دهید و خاموش باشید تا مشمول رحمت خدا شوید).

احادیث:

«خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ»^۱ بهترین شما کسی است که قرآن را فرا گرفته و به دیگران بیاموزد.

از عائشه رضی الله عنها روایت شده که پیامبر ﷺ فرموده‌اند: «لَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَهُوَ مَاهِرٌ بِهِ مَعَ السَّفَرَةِ الْكِرَامِ الْبَرَّةِ وَالَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَهُوَ يَتَعَتَّعُ فِيهِ وَهُوَ عَلَيْهِ شَاقٌّ لَهُ أَجْرَانِ» کسی که قرآن را تلاوت کرده و بر آن تسلط دارد همراه با نویسندگان بزرگوار و نیکمنش (فرشتگان) می‌باشد و کسی که قرآن را تلاوت کرده و در آن متعنت (کسی که دچار گرفتگی زبان است، و در خواندن رنجور می‌شود) باشد و بر خواندنش دچار مشقت می‌شود، دو اجر دارد.^۲

و از ابو موسی اشعری روایت شده که پیامبر فرموده‌اند: «مَثَلُ الْمُؤْمِنِ الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ مَثَلُ الْأُتْرَجَةِ رِيحُهَا طَيِّبٌ وَ طَعْمُهَا طَيِّبٌ وَمَثَلُ الْمُؤْمِنِ الَّذِي لَا يَقْرَأُ الْقُرْآنَ مَثَلُ التَّمْرَةِ لَا رِيحَ لَهَا وَ طَعْمُهَا طَيِّبٌ حُلْوٌ وَمَثَلُ الْمُنَافِقِ الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ مَثَلُ الرِّيحَانَةِ رِيحُهَا طَيِّبٌ وَ طَعْمُهَا مُرٌّ وَمَثَلُ الْمُنَافِقِ الَّذِي لَا يَقْرَأُ الْقُرْآنَ كَمَثَلِ الْحَنْظَلَةِ لَيْسَ لَهَا رِيحٌ وَ طَعْمُهَا

۱. بخاری، ترمذی، ابن ماجه، أحمد.

۲. بخاری مسلم ابوداود ابن ماجه ترمذی احمد مالک.

مرثه^۱ مثال مؤمنی که قرآن را می‌خواند مثال نارنج است که هم خوشبو و هم خوشمزه است، و مثال مؤمنی که قرآن را نمی‌خواند مثال خرما است هیچ بویی ندارد اما شیرین است و مثال منافقی که قرآن را می‌خواند مانند ریحانه است که بوی خوشی دارد اما طعمش تلخ است و مثال منافقی که قرآن را نمی‌خواند مانند مثال حنظل^۲ (درختی که ضرب المثل تلخی است) است که هیچ بویی نداشته و طعمش تلخ است.

«إِقْرُوا الْقُرْآنَ فَإِنَّهُ يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ شَفِيعاً لِأَصْحَابِهِ». قرآن را تلاوت کنید زیرا که قرآن روز قیامت همدانش را شفاعت می‌نماید.^۲

از عبدالله ابن عمر رضی الله عنهما روایت شده که پیامبر صلی الله علیه و آله فرموده‌اند: «لَا حَسَدَ إِلَّا فِي اثْنَتَيْنِ ۱. رَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ الْقُرْآنَ فَهُوَ يَقُومُ بِهِ آتَاءَ اللَّيْلِ وَآتَاءَ النَّهَارِ ۲. وَرَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ مَالاً فَهُوَ يُنْفِقُهُ آتَاءَ اللَّيْلِ وَآتَاءَ النَّهَارِ»^۳

حسادت فقط در دو صورت جایز است: ۱. مردی که خداوند قرآن را به او بخشیده (قرآن را حفظ است) پس در طول شبانه روز آن را می‌خواند ۲. مردی که خداوند مالی به او داده پس در طول شبانه روز آن را انفاق می‌نماید.

۱. بخاری، مسلم، ابوداود، نسائی، ابن ماجه، احمد، ترمذی.

۲. مسلم.

۳. بخاری و مسلم.

از عبدالله بن مسعود روایت شده که پیامبر ﷺ فرموده‌اند: «إِقْرُوا الْقُرْآنَ فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَا يُعَذِّبُ قَلْبًا وَعَى الْقُرْآنَ وَإِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ مَادِبَةُ اللَّهِ فَمَنْ دَخَلَ فِيهِ فَهُوَ آمِنٌ وَمَنْ أَحَبَّ الْقُرْآنَ فَلْيُبَشِّرْ»^۱. قرآن را تلاوت کنید همانا که خداوند متعال قلبی را که قرآن را حفظ و نگهداری نماید عذاب نمی‌دهد، و همانا این قرآن میهمانی پروردگار است پس هرکس که وارد آن شود در آسایش است و هرکس قرآن را دوست بدارد او را بشارت باد.

«يُقَالُ لِصَاحِبِ الْقُرْآنِ اقْرَأْ وَارْتَقِ وَرَتِّلْ كَمَا كُنْتَ تُرَتِّلُ فِي الدُّنْيَا فَإِنَّ مَنَزِلَكَ عِنْدَ آخِرِ آيَةٍ تَقْرُوهَا»^۲ (به همدم قرآن گفته می‌شود: آیات را منظم و شمرده و پیوسته به گونه ای که در دنیا می‌خواندی بخوان، همانا که مقام و درجه تو هنگام آخرین آیه‌ای ست که می‌خوانی).

«مَنْ قَرَأَ حَرْفًا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ فَلَهُ بِهِ حَسَنَةٌ وَالْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا لَا أَقُولُ الْم حَرْفٌ وَلَكِنْ أَلِفٌ حَرْفٌ وَلامٌ حَرْفٌ وَمِيمٌ حَرْفٌ»^۳ هرکس حرفی از کتاب الله (قرآن) را بخواند برای او حسنه‌ای است و هر حسنه ده برابر می‌شود، نمی‌گوییم الم یک حرف است، بلکه الف یک حرف و لام یک حرف و میم یک حرف می‌باشد.

۱. شعب الإيمان (بیهقی)، المستدرک علی الصحیحین مصنف عبدالرزاق.

۲. أبو داود، ترمذی، ابن ماجه، أحمد.

۳. ترمذی.

«أَهْلُ الْقُرْآنِ هُمْ أَهْلُ اللَّهِ وَخَاصَّتُهُ»^۱ (اهل قرآن اهل خداوند و از خاصان درگاه او می باشند).

أقوال علماء:

إمام شافعی رحمه الله می فرماید: «مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ عَظُمَتْ قِيَمَتُهُ» (هرکس قرآن را فرا گیرد ارزشش افزایش می یابد).

إبراهیم خواص رحمه الله می فرماید: «دَوَاءُ الْقَلْبِ خَمْسَةُ أَشْيَاءَ ۱. قِرَاءَةُ الْقُرْآنِ بِالتَّدْبِيرِ ۲. وَخَلَاءُ الْبَطْنِ ۳. وَقِيَامُ اللَّيْلِ ۴. وَالتَّصَرُّعُ عِنْدَ السَّحَرِ ۵. وَجَالَسَةُ الصَّالِحِينَ»^۲ (دوای قلب پنج چیز است: ۱. خواندن قرآن با تدبیر ۲. خالی بودن شکم ۳. نماز خواندن شب و ذکر کردن در آن هنگام ۴. تضرع صبحگاهان (زاری همراه با خشوع) ۵. همنشینی با صالحین).

۲. برتری قرآن خوان یا حافظ بر دیگران

از ابن مسعود رضی الله عنه روایت شده که پیامبر صلی الله علیه و آله می فرماید: «يُؤْمُّ الْقَوْمَ أَقْرَبُهُمْ لِكِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى»^۳ (عالم ترین هر قوم به کتاب خدا امام آنها می شود).

۱. نسائی، أحمد.

۲. التبیان فی آداب حملة القرآن، النووی.

۳. مسلم.

از ابن عباس رضی الله عنه روایت شده است که: «كَانَ الْقُرَاءُ أَصْحَابُ مَجْلِسٍ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَ مُشَاوَرَتُهُ كُھُولًا وَ شَبَابًا»^۱ (قاریان قرآن هم نشینان مجلس عمر رضی الله عنه و مشاوران او بودند اعم از جوان و پیر)

۳. احترام گذاشتن به اهل قرآن

قال الله عز وجل ﴿وَمَنْ يُعْظَمْ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ﴾^۲ (و هر کس مراسم و برنامه های الهی را بزرگ دارد، بی گمان بزرگداشت آن ها نشانه پرهیزگاری دل ها است).

﴿وَمَنْ يُعْظَمْ حُرْمَاتِ اللَّهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ عِنْدَ رَبِّهِ﴾^۳ (و هر کس اوامر و نواهی خدا را بزرگ و محترم دارد، از نظر خدا چنین کاری (در دنیا و آخرت) برای او بهتر است)

﴿وَ اخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾^۴ (و بال (محبت و مودت) خود را برای مؤمنانی که از تو پیروی می کنند بگستران).

﴿وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بِغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدْ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُبِينًا﴾^۵ (کسانی که مردان و زنان مؤمن را - بدون این که

۱. بخاری.

۲. حج/۳۲.

۳. حج/۳۰.

۴. شعراء/۲۱۵.

۵. احزاب/۵۸.

کاری کرده باشند و گناهی داشته باشند - آزار می‌رسانند، مرتکب دروغ زشتی و گناه آشکاری شده‌اند).

واضح است که اینان همان اهل قرآن‌اند که پروردگار احترام گذاشتن به آن‌ها را امری واجب، و آزار رساندن به آن‌ها را زشت می‌شمارد.

در نتیجه کسی که قرآن را یاد گرفته و آنرا به معنای واقعی حفظ کرده و در سینه خود نگه می‌دارد.

۱. زبان و قلبش همیشه مشغول ذکر خداست چه در نماز که بالاترین مرتبه ذکر است، چه در هر حال دیگر.

۲. با اوامر و نواهی قرآن، داستان‌های زیبای آن و... آشنا می‌شود.

۳. براساس آداب قرآن تربیت شده و به اخلاق آن آراسته می‌گردد.

۴. این چنین شخصی بر هر کسی در عمل به قرآن مقدم می‌باشد زیرا که قرآن را در سینه داشته و زبانش هیچ گاه از خواندن آن خشک نمی‌شود.

۵. و در نهایت به بهشت برین و همنشینی با پیامبران و اولیاء و صلحاء دست می‌یابد.

فصل دوم

حفظ قرآن و شیوهی آن

معنی لغوی و اصطلاحی واژه حفظ در فرهنگ قرآنی

دو اسم (حافظ - حفیظ) از اسماء پروردگارند «که هر دو از ریشه حفظ می‌باشند» و حفظ نیز دارای دو معنی می‌باشد، این دو معنی در اصل معانی ثانوی این کلمه هستند؛ زیرا این کلمه در اصل به معنی نگه داشتن است و چون این «نگه داشتن» به دو صورت زیر انجام می‌گیرد پس بعدها این دو صورت، دو معنی برای کلمه شده‌اند:

۱. شکل نخست نگه داشتن این گونه است که نگه دارنده، فرد یا چیز نگه داشته شده را از خطرات و آفات و بلایا نگه می‌دارد و برای آن حفاظتی درست می‌کند.

۲. شکل دوم آن نیز به صورت (کنترل و در اختیار داشتن کسی یا چیزی) است. این شکل نیز همان شکل نخست نگه داشتن است با این تفاوت که در اینجا نگه داشتن به صورت تسلط بر آن چیز و تحت سیطره خود قرار دادن انجام می‌گیرد.

هرچند در (حفظ) اصل، تحقق هر دو شکل آن است، یعنی

نگهدارنده، هم برنگه داشته شده مسلط باشد و هم او را از خطرات و بلاهایی که تهدیدش می‌کند حفاظت کند؛ اما گاهی شکل نخست نگه داشتن که همان (حفظ) بکار رفته در زبان فارسی است مراد می‌باشد و گاهی شکل دوم آن مد نظر است.

هر دو مورد نیز در قرآن به کار رفته‌اند.

شکل اول: سخن پیامبر خدا حضرت یعقوب علیه السلام به فرزندانش مبنی بر پیشنهاد آن‌ها برای بردن پسر دوش (برادر کوچک یوسف) به مصر ﴿فَاللَّهُ خَيْرٌ حَافِظًا وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ﴾^۱ یعنی خداوند در زمینه حفظ و نگهداری، بهترین حافظ و نگهدارنده است و حفظش، از این جهت (به معنی نخست) از هر حفظ کننده ای بهتر است.

شکل دوم: سخن پیامبر صلی الله علیه و آله به مخاطبین دعوتش: ﴿وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِحَفِيفٍ﴾^۲ که در حقیقت به این معنی است که: تو برایشان حفیظ نیستی. بلکه تنها مسئول ابلاغ هدایت هستی و کنترل و نگه داشتن آن‌ها و وادار کردنشان به اتخاذ راه هدایت و پذیرفتن حق در دست تو نیست.

و گاهی هر دو صورت آن مد نظر است مانند زمانی که گفته می‌شود: «خداوند حافظ یا حفیظ است»، یعنی خداوند هر دو شکل نگه داشتن را داراست.^۳

۱. یوسف/۶۴.

۲. انعام/۱۰۴.

۳. اسماء حسنی استاد ناصر سبحانی.

قواعد طلایی حفظ قرآن

برای شروع به حفظ قرآن شخص ابتداء باید دارای چند ویژگی اساسی باشد:

الف نیت و اراده راسخ: یعنی به صورت جدی تصمیم گرفته و تمام تلاش خود را برای تحقق بخشیدن به هدفش انجام دهد.

ب علاقه: یکی از مسائل مهم است زیرا اگر کسی توانایی و استعداد کمتری هم داشته باشد با علاقه می‌تواند به موفقیت چشم گیری برسد.

ج پشتکار: در نهایت پشتکار و جدیت در حفظ مهم‌ترین نکته می‌باشد، زیرا شخص با استعداد در حفظ قرآن با وجود علاقه فراوان، چنانچه دارای پشتکار نباشد، نمی‌تواند حفظ خود را تمام کند و در صورت به پایان رساندن آن زمان طولانی‌تری صرف شده و حفظش قوی نمی‌باشد.

چند فاکتور اصلی و مقدماتی حفظ را بیان نمودیم. و الآن در اینجا موارد مورد نیاز و اساسی حفظ را در ۱۴ مورد جمع کرده ایم که عبارتند از:

۱. إخلاص

إخلاص به معنی پالایش اعمال از دید مردم است. از حدیقه مرعشی رحمه الله تعالی روایت شده: «الإِخْلَاصُ

إِسْتَوَاءُ أَفْعَالِ الْعَبْدِ فِي الظَّاهِرِ وَالْبَاطِنِ» (إخلاص عبارت است از برابری افعال شخص در ظاهر و باطن).^۱

واز ذو النون مصری رحمه الله تعالی روایت شده که گفته: «ثَلَاثٌ مِنْ عَلَامَاتِ الْإِخْلَاصِ ۱. إِسْتَوَاءُ الْمَدْحِ وَالذَّمِّ مِنَ الْعَامَةِ ۲. وَنِسْيَانُ رُؤْيَا الْعَمَلِ فِي الْأَعْمَالِ ۳. وَاقْتِضَاءُ ثَوَابِ الْأَعْمَالِ فِي الْآخِرَةِ» (سه چیز از نشانه‌های إخلاص است: ۱. مساوی بودن مدح و ذم مردم (برای او) ۲. و فراموش کردن نمایش عمل (به دیگران) در اعمالش ۳- و طلب پاداش اعمال در آخرت).^۲

واز فضیل بن عیاض رضی الله عنه روایت شده که گفته: «تَرَكُ الْعَمَلِ لِأَجْلِ النَّاسِ رِيَاءٌ وَالْعَمَلُ لِأَجْلِ النَّاسِ شُرْكٌ وَالْإِخْلَاصُ أَنْ يُعَافِيَكَ اللَّهُ مِنْهُمَا» (ترک عمل به خاطر مردم ریا، و انجام دادنش برای آنها شرک می باشد، و إخلاص عبارت است از اینکه خداوند تو را از این دو رها سازد).^۳

پس إخلاص در حفظ یعنی قرار دادن حفظ قرآن به عنوان وسیله رضایت و تقرب به پروردگار، همانطور که خداوند می فرماید: ﴿فَاعْبُدِ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ﴾ (۲) *أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ* (خدا را

۱. التبیان فی آداب حملة القرآن، النووی.

۲. التبیان فی آداب حملة القرآن، النووی.

۳. التبیان فی آداب حملة القرآن - النووی.

۴. زمر/۲-۳.

حواس، گرفتن وضو و خواندن دو رکعت نماز سپس دور یک یا چند صفحه از حفظش می‌باشد.

۴. زمان حفظ

نکته‌ای دیگر که در حفظ باید به آن توجه شود زمان حفظ است. هرچند یادگیری و حفظ منحصر به زمان و مکان مشخصی نمی‌باشد (زیرا اصل بر حالت روحی و توانایی‌های شخص می‌باشد)، اما به گفته روانشناسان بهترین زمان اول صبح و اول شب می‌باشد. عده‌ای معتقدند که حفظ باید در ساعت بخصوصی صورت گیرد، مثلاً هر روز ساعت ۱۰ صبح را به حفظ اختصاص دهد، هرچند این کار در نظم فرد تأثیر مستقیم دارد اما آنچه که صحیح است و تقریباً تمامی حافظان به این نتیجه رسیده‌اند زمان حفظ باید موقعی باشد که شخص دارای آرامش روحی بوده و آمادگی کامل را برای حفظ داشته باشد. پس باید شخص در آن زمان تکلف نکرده مثلاً اگر ذهنش مشغول یا خسته بود یا... نباید در آن زمان به خود تلقین کند که اگر الآن حفظ نکنم دیگر نظم حفظم را از دست می‌دهم و کم کم ضعیف شده و نمی‌توانم حفظم را تمام کنم.

نکته‌ای که باید در اینجا به آن اشاره نماییم این است که شخص نباید به این نوع رفتار (عقب انداختن زمان حفظ) عادت نماید، یعنی هر موقع حوصله نداشت حفظش را به تأخیر بیندازد، در این

صورت در حفظش ضعیف شده و احتمالاً دچار شکست شده، و کم کم آن را کنار بگذارد.

امروزه در مدارس حفظ زمان حفظ منظم و مشخص بوده، و اجازه‌ی تنبلی و به تأخیر انداختن را به حافظان نمی‌دهند (مگر در موارد اضطراری آن هم به تشخیص مربی حفظ)

و اکثر ابی حوصلگی، ناشی از تلقینات و وسوسه‌ی شیطانی و نفسانی می‌باشد و خود این برنامه (یا هر برنامه منظم دیگری) باعث از بین رفتن آنها می‌شود.

۵. مکان حفظ

مکان حفظ از موارد مهمی است که نیازمند دقت فراوانی است، حفظ در هر جایی که باشد (چه در کلاس و چه در منزل) باید نکات زیر رعایت شود:

الف) عکس‌های پر نقش و نگار و تصاویر زیبا و گوناگون یا هر چیز دیگری که ذهن انسان را مشغول می‌نماید آنجا نباشد.

ب) در صورت امکان جای ثابتی را برای حفظ در نظر گیرد زیرا تغییر مکان باعث مشغول شدن ذهن انسان می‌شود.

ج) تاحد ممکن در جایی ساکت باشد زیرا سر و صدا ذهن انسان را منحرف می‌نماید.

د) بهتر است حفظ در مکانی پاک و روحانی باشد مانند (مسجد

و کلاس‌های حفظ).

۶. مشخص کردن اندازه حفظ هر روز

باید شخص هر روز مقدار حفظ خود را مشخص کرده ؛ و روان خوانی آن را کامل نموده، سپس آیات مشخص شده را چند بار تکرار نماید (مقدار تکرار هر آیه برای اینکه حفظ شود، به توانایی شخص بستگی دارد) و این تکرار باید همراه با صوت باشد.

زیرا که پیامبر ﷺ می‌فرماید: «لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يَتَغَنَّ بِالْقُرْآنِ»^۱ (کسیکه قرآن را با صوت و آهنگ (مجوّد) نخواند از ما نیست)

برای حفظ قرآن شیوه‌های متعدد و مراحل خاصی ذکر کرده‌اند، آنچه که مسلم است نمی‌توان برای حفظ یک شیوه غیر قابل تغییر نام برد، زیرا شیوه حفظ بستگی به توانایی و استعداد افراد دارد، اما ما مناسب‌ترین شیوه که امروزه در مدارس حفظ رایج می‌باشد، را در اینجا بیان می‌داریم:

الف) شخص ابتداء سوره را چند بار رو خوانی می‌کند به دو علت:
۱. اینطور دیگر لفظی را اشتباه نمی‌خواند.

۲. نام سوره، صفحه و شماره آیات را تاحدی به خاطر می‌سپارد.

ب) سپس شروع به حفظ می‌کند و آن هم چنین است که آیه‌ای را چند بار تکرار مینماید تا حفظش شود و آیه بعدی را نیز بدین

۱. بخاری، ابوداود، مسند احمد.

صورت حفظ می کند، سپس این دو آیه را با هم چند بار تکرار می کند و این شیوه را تا یک صفحه ادامه می دهد سپس آن صفحه را چند بار دور می کند.

نکته ۱: در صورت کوتاه بودن آیات می تواند چند آیه را با هم حفظ کند.

نکته ۲: در صورت بلند بودن آیه ای نیز می تواند آن را بخش بخش حفظ کند.

نکته ۳: اگر شخص بخاطر آمادگی ذهنی و یا کوتاه بودن آیات قادر به حفظ بیش از یک صفحه بود، باید مقدار حفظ شده را چندین بار تکرار نماید تا فراموشش نشود.

نکته ۴: بعضی از معلمان تعداد دفعات دور را مشخص کرده مثلا هر آیه پنج بار، اما صحیح این است که این مقدار به حافظه شخص بستگی دارد.

نکته ۵: اگر کسی سوره ای حفظ کرد که از یک صفحه کمتر بود و یا مقداری از یک صفحه بیشتر بود کل سوره را با هم دور می کند.

نکته ۶: مشخص کردن کل مدت حفظ اصلا درست نیست زیرا اگر در این مدت حفظ به اتمام نرسد شاید شخص دچار ناامیدی گردد و فکر می کند برنامه ریزی اش به هم خورده است. اما تخمین زدن مشکلی ندارد، به شرط اینکه تخمین همیشه کمتر از حد

توانایی باشد.

نکته ۷: بهتر است که حفظ از جزء ۳۰ آغاز شود هرچند اگر از اول حفظ شود برای به یاد ماندن ترتیب سوره‌ها و آیات مناسب تر است اما به چند دلیل شروع حفظ با جزء ۳۰ مناسب تر است که عبارت ند از:

الف) سوره‌های این جزء کوتاه بوده و برای شروع خسته‌کننده نیست.
ب) بخاطر کوتاه بودن سوره‌هایش در نمازهای جماعت بسیار بکار می‌آید.

نکته ۸: زمانی که مشغول حفظ کردن سوره یا صفحه‌ای است، جزء بعد را در همان روز دور کند - هر جزء تقریباً ۲۰ صفحه می‌باشد-، به عنوان مثال زمانیکه جزء ۳۰ را حفظ می‌کند و قصد دارد روزی یک صفحه حفظ کند در طول زمان حفظش ۲۰ بار جزء ۲۹ را دور کرده است و زمانیکه نوبت جزء ۲۹ رسید دیگر کاملاً آماده بوده و حتی خیلی از آیات را حفظ می‌باشد، و به همین شیوه حفظش را ادامه می‌دهد.

شاید کسی چنین فکر کند که این کار وقت بسیاری می‌خواهد، اما هر جزء تقریباً در ۳۰ الی ۵۰ دقیقه خوانده می‌شود پس می‌تواند خواندن هر جزء را در دو نوبت (صبح و شب) انجام دهد.

حفظ کردن یک صفحه در هر روز و یا خواندن روزانه یک جزء الزامی نمی‌باشد، مثلاً کسی که حافظه قوی تری داشته و زمان

بیشتری را در اختیار دارد می‌تواند صفحات بیشتری حفظ کرده و تعداد دفعات خواندن آن جزء را (جزء بعدی که هنوز حفظ نشده) زیادتر گرداند.

نکته ۹: مناسب است که در طول هفته یک روز (جمعه) را تعطیل نموده و مختص دور قرار دهد.

نکته ۱۰: بهتر است حفظ حداقل داشته باشد و از آن مقدار کمتر حفظ نشود «کمتر از دو صفحه در هفته اصلاً مناسب نیست».

۷. تا مقدار مشخص شده کامل روان نشده قسمت جدید حفظ نگردد

مقداری که مشخص شده باید به هر شیوه‌ای که باشد روان شود، که بهترین شیوه، خواندن آن در نمازهای سری است و اگر امام باشد به صورت جهری.

۸. حفظ کردن بر روی یک رسم الخط

یکی از مسائل مهم در حفظ این است که حافظ همیشه به رسم الخط و مصحفی بخصوص انس گیرد، و همیشه حفظ و دوره را نیز بر روی آن انجام دهد. زیرا در این حالت:

۱. شماره آیات و صفحه و... در ذهن او نقش می‌بندد.

۲. مربی اشتباهات وی را با قلم علامت می‌زند زیرا این کار

باعث تصحیح اشتباهاتش می شود.

۹. فهم آیات، حفظ را قوی می کند

می توان با یقین گفت مناسب ترین راه برای تقویت حفظ آیات، فهم آنها و وجوه ارتباط بین آیات می باشد. در این صورت بهتر است حافظ تفسیر مناسبی (که مفاهیم آیات را بصورت ساده و رسا بیان کرده) انتخاب نماید. این کار، هم در تقویت حفظ و هم در به کاربردن آیات به او کمک می کند.

نکته: همانطور که در مقدمه ذکر کردیم، اگر کسی قرآن را بدون درک مفاهیم حفظ باشد نمی تواند از آن به صورت کاربردی استفاده کند و بالعکس اگر کسی هم فهم قوی در قرآن داشته باشد، به خاطر حفظ نبودن آن نمی تواند از فهمش استفاده ای شایان نماید.

۱۰. آخر هر سوره را مثل اولش از حفظ باشد

حافظ پس از حفظ هر سوره باید آن را آنقدر دور کند که آخر آن را نیز مثل اولش از حفظ باشد، یعنی تقریباً هر سوره را به مانند سوره حمد روان بخواند (این حالت نادر می باشد زیرا که هیچ سوره ای به مانند سوره ی حمد تکرار نمی شود) در این صورت هم در دور قرآن و هم در تثبیت آن قوی تر است.

۱۱. تحویل دادن دائمی حفظ جدید

حافظ نباید فقط به حفظ خود اعتماد کند بلکه باید همیشه حفظ خود را به کسی تحویل دهد و یا آنرا از روی قرآن دور کند. زیرا هر چقدر هم که حافظ زیرک باشد امکان دارد که واژه یا آیه‌ای را اشتباه حفظ کرده باشد، تا زمانی که آنرا برای کسی می‌خواند آن فرد اشتباهاتش را تصحیح نماید و همانطور که ذکر شد حتی پیامبر نیز سالی یک بار قرآن را برای جبریل می‌خواندند.

۱۲. سبق

عبارت است از دور کردن صفحات یا سوره‌های قبل که تازه حفظ شده، و این کار نیز به قصد تثبیت آیات حفظ شده می‌باشد. مریان حفظ توصیه می‌کنند که همیشه آنچه را که از ۳ تا ۱۰ روز قبل حفظ کرده - بستگی به مقدار حفظ داشته - را دور کند. یعنی باید مستمر این کار ادامه داشته باشد و اگر در زمان سبق شخص متوجه اشکال در حفظ و یا فراموش کردن بعضی آیات شد، حفظ جدید را متوقف کرده و به دوره آیاتی که قبلاً حفظ کرده پردازد.

نکته: سبق نیز باید مانند حفظ به معلم تحویل داده شود.

۱۳. دور همیشگی قرآن

حفظ قرآن با حفظ هر چیز دیگر از قبیل شعر، لغت و... متفاوت است و این هم چند دلیل اساسی دارد که عبارتند از:

(الف) حجم قرآن زیاد است و خیلی سریع فراموش می‌شود.

(ب) تغییر در آن (حتی اگر یک حرف باشد) جایز نیست.

پیامبر ﷺ نیز می‌فرماید:

«إِنَّمَا مَثَلُ صَاحِبِ الْقُرْآنِ كَمَثَلِ صَاحِبِ الْإِبِلِ الْمُعَقَّلَةِ إِنْ عَاهَدَ عَلَيْهَا أَمْسَكَهَا وَإِنْ أَطْلَقَهَا ذَهَبَتْ»^۱ (همانا مثال همدم و همنشین قرآن مانند صاحب شتر بسته شده است اگر از آن مراقبت کند حفظش نموده، و اگر رهایش کند می‌رود).

«وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ هُوَ أَشَدُّ ثَقَلًا مِنَ الْإِبِلِ فِي عَقْلِهَا»^۲ (سوگند به کسی که جان من در دست اوست این قرآن فرار تر از شتر در بند است).

«تَعَاهَدُوا الْقُرْآنَ فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ هُوَ أَشَدُّ تَفَضًّا مِنَ الْإِبِلِ فِي عَقْلِهَا»^۳ (با قرآن عهد ببندید (یعنی همیشه از آن مراقبت کنید) سوگند به کسیکه جان من در دست اوست این قرآن از شتری که در بند است سریع‌تر و زودتر رها می‌شود).

برای دور و سبق هر مربی‌ای سبک ویژه‌ای دارد، اما صحیح این

۱. متفق علیه.

۲. متفق علیه.

۳. متفق علیه.

است که مقدار دور و سبق به اندازه حفظ بستگی دارد مثلاً کسی که روزی یک صفحه حفظ، و یک جزء دور می‌کند، ده صفحه سبق تحویل می‌دهد.

همانطور که از احادیث برداشت می‌شود و تجربه تمام حافظان ثابت کرده، نگه داشتن حفظ از حفظ کردن مشکل تراست و برای تثبیت، شخص باید آنقدر قرآن را دور کند که ملکه ذهنش گردد.

۱۴. توجه کردن به آیات مشابه

قرآن دارای آیات، معانی و ألفاظ مشابه می‌باشد، خداوند می‌فرماید: ﴿اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِيَ تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ﴾ خداوند بهترین سخن را فرو فرستاده است. کتابی را که همگون و مکرر است (از لحاظ کلمات، جملات و...). از (شنیدن آیات) آن لرزه بر اندام کسانی می‌افتد که از پروردگار خود می‌ترسند، و از آن پس پوست‌هایشان و دل‌هایشان نرم و آماده پذیرش ذکر خدا (قرآن) می‌گردد (و آن را تصدیق و بدان عمل می‌کنند).

طبیعی است قرآنی که دارای بیش از ۶۰۰۰ آیه می‌باشد؛ حروف، کلمات و آیات مشابهی داشته باشد، پس بهتر است حافظ آیات مشابه را به خوبی شناخته تا در هنگام حفظ و بیان آنها دچار اشتباه نگردد.

خاتمه

هرچند برای حفظ قرآن هیچ وقت دیر نمی‌باشد، اما کارشناسان این امر بهترین زمان را برای حفظ ۵ تا ۲۵ سالگی بیان کرده‌اند، زیرا قدرت ذهن برای حفظ در این سنین بیشتر بوده و امکان فراموشی نیز کم‌تر می‌باشد.

ضرب المثل مشهوری در این باره می‌گوید: «الْحِفْظُ فِي الصَّغَرِ كَالنَّقْشِ فِي الْحَجَرِ، وَالْحِفْظُ فِي الْكِبَرِ كَالنَّقْشِ عَلَى الْمَاءِ» (حفظ در کودکی مانند نقاشی کردن روی سنگ است، و حفظ در بزرگسالی مانند نقاشی بر روی آب است).

البته این بدان معنی نیست که اگر سن بالا رفت دیگر حفظ امکان پذیر نیست، زیرا افرادی نیز بوده‌اند که در سن بالا قرآن را حفظ کرده‌اند.

اما چه بهتر که از این دوره استفاده کرده و به بهترین شیوه قرآن را حفظ کنیم و اگر خود نتوانستیم، فرزندان و اطرافیانمان را که در این دوره قرار دارند به حفظ قرآن تشویق نماییم.

فصل سوم برنامه ۱۰۰۰ روزهی حفظ

نظر بیشتر کارشناسان حفظ بر این است که حداقل زمان لازم برای حفظ یک سال و حداکثر سه سال می باشد.

سعی ما در اینجا بر این بوده است که برنامه تنظیمی خود را به صورت سه ساله - یعنی حداکثر زمان مقرر - ارائه نماییم.

توضیحی مختصر پیرامون جدول حفظ

در این برنامه زمان شروع و پایان مشخص می باشد.

برنامه ما براساس یک برنامه ۱۰۰۰ روزه تنظیم گردیده، که منحصرالزام نیست در سه سال به پایان رسد، بلکه گاهی بنا به شرایطی امکان دارد به طول بینجامد.

اکثر کارشناسان حفظ بر این باورند که نمره حفظ نباید از ۲۰ کمتر باشد، اما از نظر ما به مقدار حفظ بستگی دارد، یعنی اگر کسی ۵ صفحه حفظ کرد و در تحویل آن ۲ اشتباه داشت تقریباً حفظش خوب بوده است. اما اگر بیشتر از دو اشتباه داشت باید دوباره حفظ

خود را روان نماید.

سبق نیز از اولین صفحه و یا سوره‌ای که حفظ کرده آغاز می شود و مقدار آن بستگی به استاد دارد. معمولاً مقدار سبق تا سه جزء حفظ، پنج صفحه و از پنج تا ده جزء، هفت صفحه و از ده جزء به بالا، ده صفحه می باشد.

دور نیز مانند حفظ و سبق برای استاد خوانده می شود و مناسب است هر هفته انجام شود. (عده‌ای از مربیان حفظ دو هفته یک بار و عده‌ای حتی سه هفته یک بار دور را تحویل می گیرند).
 ارزشیابی مربوط به دور (مثلاً زمانی که یک جزء از محفوظاتش را برای استاد بخواند) به پنج صورت انجام می گیرد:

عالی (بدون اشتباه)

خیلی خوب (حداکثر دو اشتباه)

خوب (حداکثر چهار اشتباه)

متوسط (حداکثر هشت اشتباه)

ضعیف (بیش از هشت اشتباه)

نام و نام خانوادگی	نام استاد	زمان شروع	جزء	سوره
-	-	۱۳۹۰/۲/۳	۳۰	نبأ

روز و تاریخ	حفظ	إستباه	نمره	سبق	نمره	دور	ارزشیابی
شنبه ۹۰/۲/۳	سوره نبأ	-	۲۰	-	-	-	-
یک شنبه ۹۰/۲/۴	نازعات وعس	۱	۱۹	نبأ	۲۰	-	-
دوشنبه ۹۰/۲/۵	تکویر إنقطار مطففین	۲	۱۹	نبأ نازعات وعس	۱۹	-	-
سه شنبه ۹۰/۲/۶	إنشقاق بروج	-	۲۰	عس تا مطففین	۲۰	-	-
چهارشنبه ۹۰/۲/۷	طارق أعلى	-	۲۰	تکویر تا بروج	۱۸	-	-
پنج شنبه ۹۰/۲/۸	غاشیة	-	۲۰	إنقطار تا أعلى	۱۷	-	-
جمعه ۹۰/۲/۹	-	-	-	-	-	دور کامل	خیلی خوب
شنبه ۹۰/۲/۱۰	فجر بلد	-	۲۰	مطففین تا غاشیة	۲۰	-	-
یک شنبه ۹۰/۲/۱۱	شمس تا تین	۲	۱۸	بروج تا بلد	۲۰	-	-
سه شنبه ۹۰/۲/۱۲	علق تا تکائر	۱	۱۹	غاشیة تا تین	۱۸	-	-
چهارشنبه ۹۰/۲/۱۳	عصر تا کوثر	۱	۲۰	ضحی تا تکائر	۱۹	-	-
پنج شنبه ۹۰/۲/۱۴	کافرون تا ناس	-	۲۰	قدر تا کوثر	۱۷	-	-
جمعه ۹۰/۲/۱۵	-	-	-	-	-	دور جزء ۳	عالی

نام و نام خانوادگی	نام استاد	زمان شروع	جزء	سوره

روز و تاریخ	حفظ	اِستباه	نمره	سبق	نمره	دور	ارزشیابی
۱.							
۲.							
۳.							
۴.							
۵.							
۶.							
۷.							
۸.							
۹.							
۱۰.							
۱۱.							
۱۲.							
۱۳.							
۱۴.							
۱۵.							
۱۶.							
۱۷.							

روز و تاریخ	حفظ	إشتباه	نمره	سبق	نمره	دور	ارزشیابی
۱۸.							
۱۹.							
۲۰.							
۲۱.							
۲۲.							
۲۳.							
۲۴.							
۲۵.							
۲۶.							
۲۷.							
۲۸.							
۲۹.							
۳۰.							
۳۱.							
۳۲.							
۳۳.							
۳۴.							
۳۵.							
۳۶.							
۳۷.							

روز و تاریخ	حفظ	إشتباه	نمره	سبق	نمره	دور	ارزشیابی
۳۸							
۳۹							
۴۰							
۴۱							
۴۲							
۴۳							
۴۴							
۴۵							
۴۶							
۴۷							
۴۸							
۴۹							
۵۰							
۵۱							
۵۲							
۵۳							
۵۴							
۵۵							
۵۶							
۵۷							

روز و تاریخ	حفظ	إشتباه	نمره	سبق	نمره	دور	ارزشیابی
۵۸							
۵۹							
۶۰							
۶۱							
۶۲							
۶۳							
۶۴							
۶۵							
۶۶							
۶۷							
۶۸							
۶۹							
۷۰							
۷۱							
۷۲							
۷۳							
۷۴							
۷۵							
۷۶							
۷۷							

روز و تاریخ	حفظ	إشابه	نمره	سبق	نمره	دور	ارزشیابی
۷۸.							
۷۹.							
۸۰.							
۸۱.							
۸۲.							
۸۳.							
۸۴.							
۸۵.							
۸۶.							
۸۷.							
۸۸.							
۸۹.							
۹۰.							
۹۱.							
۹۲.							
۹۳.							
۹۴.							
۹۵.							
۹۶.							
۹۷.							

روز و تاریخ	حفظ	إشتباه	نمره	سبق	نمره	دور	ارزشیابی
۹۸.							
۹۹.							
۱۰۰.							
۱۰۱.							
۱۰۲.							
۱۰۳.							
۱۰۴.							
۱۰۵.							
۱۰۶.							
۱۰۷.							
۱۰۸.							
۱۰۹.							
۱۱۰.							
۱۱۱.							
۱۱۲.							
۱۱۳.							
۱۱۴.							
۱۱۵.							
۱۱۶.							
۱۱۷.							

روز و تاریخ	حفظ	إشْتباه	نمره	سبق	نمره	دور	ارزشیابی
۱۱۸.							
۱۱۹.							
۱۲۰.							
۱۲۱.							
۱۲۲.							
۱۲۳.							
۱۲۴.							
۱۲۵.							
۱۲۶.							
۱۲۷.							
۱۲۸.							
۱۲۹.							
۱۳۰.							
۱۳۱.							
۱۳۲.							
۱۳۳.							
۱۳۴.							
۱۳۵.							
۱۳۶.							
۱۳۷.							

روز و تاریخ	حفظ	إستباه	نمره	سبق	نمره	دور	ارزشیابی
۱۳۸							
۱۳۹							
۱۴۰							
۱۴۱							
۱۴۲							
۱۴۳							
۱۴۴							
۱۴۵							
۱۴۶							
۱۴۷							
۱۴۸							
۱۴۹							
۱۵۰							
۱۵۱							
۱۵۲							
۱۵۳							
۱۵۴							
۱۵۵							
۱۵۶							
۱۵۷							

روز و تاریخ	حفظ	إشْتباه	نمره	سبق	نمره	دور	ارزشیابی
۱۵۸.							
۱۵۹.							
۱۶۰.							
۱۶۱.							
۱۶۲.							
۱۶۳.							
۱۶۴.							
۱۶۵.							
۱۶۶.							
۱۶۷.							
۱۶۸.							
۱۶۹.							
۱۷۰.							
۱۷۱.							
۱۷۲.							
۱۷۳.							
۱۷۴.							
۱۷۵.							
۱۷۶.							
۱۷۷.							

روز و تاریخ	حفظ	إشابه	نمره	سبق	نمره	دور	ارزشیابی
۱۷۸.							
۱۷۹.							
۱۸۰.							
۱۸۱.							
۱۸۲.							
۱۸۳.							
۱۸۴.							
۱۸۵.							
۱۸۶.							
۱۸۷.							
۱۸۸.							
۱۸۹.							
۱۹۰.							
۱۹۱.							
۱۹۲.							
۱۹۳.							
۱۹۴.							
۱۹۵.							
۱۹۶.							
۱۹۷.							

روز و تاریخ	حفظ	إشْتباه	نمره	سبق	نمره	دور	ارزشیابی
۱۹۸							
۱۹۹							
۲۰۰							
۲۰۱							
۲۰۲							
۲۰۳							
۲۰۴							
۲۰۵							
۲۰۶							
۲۰۷							
۲۰۸							
۲۰۹							
۲۱۰							
۲۱۱							
۲۱۲							
۲۱۳							
۲۱۴							
۲۱۵							
۲۱۶							
۲۱۷							

روز و تاریخ	حفظ	اِستِباه	نمره	سِق	نمره	دور	ارزشیابی
۲۱۸.							
۲۱۹.							
۲۲۰.							
۲۲۱.							
۲۲۲.							
۲۲۳.							
۲۲۴.							
۲۲۵.							
۲۲۶.							
۲۲۷.							
۲۲۸.							
۲۲۹.							
۲۳۰.							
۲۳۱.							
۲۳۲.							
۲۳۳.							
۲۳۴.							
۲۳۵.							
۲۳۶.							
۲۳۷.							

روز و تاریخ	حفظ	إستباه	نمره	سبق	نمره	دور	ارزشیابی
۲۳۸							
۲۳۹							
۲۴۰							
۲۴۱							
۲۴۲							
۲۴۳							
۲۴۴							
۲۴۵							
۲۴۶							
۲۴۷							
۲۴۸							
۲۴۹							
۲۵۰							
۲۵۱							
۲۵۲							
۲۵۳							
۲۵۴							
۲۵۵							
۲۵۶							
۲۵۷							

روز و تاریخ	حفظ	إشتباه	نمره	سبق	نمره	دور	ارزشیابی
۲۵۸							
۲۵۹							
۲۶۰							
۲۶۱							
۲۶۲							
۲۶۳							
۲۶۴							
۲۶۵							
۲۶۶							
۲۶۷							
۲۶۸							
۲۶۹							
۲۷۰							
۲۷۱							
۲۷۲							
۲۷۳							
۲۷۴							
۲۷۵							
۲۷۶							
۲۷۷							

روز و تاریخ	حفظ	إستباه	نمره	سبق	نمره	دور	ارزشیابی
۲۷۸							
۲۷۹							
۲۸۰							
۲۸۱							
۲۸۲							
۲۸۳							
۲۸۴							
۲۸۵							
۲۸۶							
۲۸۷							
۲۸۸							
۲۸۹							
۲۹۰							
۲۹۱							
۲۹۲							
۲۹۳							
۲۹۴							
۲۹۵							
۲۹۶							
۲۹۷							

روز و تاریخ	حفظ	إشْتباه	نمره	سبق	نمره	دور	ارزشیابی
۲۹۸							
۲۹۹							
۳۰۰							
۳۰۱							
۳۰۲							
۳۰۳							
۳۰۴							
۳۰۵							
۳۰۶							
۳۰۷							
۳۰۸							
۳۰۹							
۳۱۰							
۳۱۱							
۳۱۲							
۳۱۳							
۳۱۴							
۳۱۵							
۳۱۶							
۳۱۷							

روز و تاریخ	حفظ	إشابه	نمره	سبق	نمره	دور	ارزشیابی
۳۱۸.							
۳۱۹.							
۳۲۰.							
۳۲۱.							
۳۲۲.							
۳۲۳.							
۳۲۴.							
۳۲۵.							
۳۲۶.							
۳۲۷.							
۳۲۸.							
۳۲۹.							
۳۳۰.							
۳۳۱.							
۳۳۲.							
۳۳۳.							
۳۳۴.							
۳۳۵.							
۳۳۶.							
۳۳۷.							

روز و تاریخ	حفظ	إشابه	نمره	سبق	نمره	دور	ارزشیابی
۳۳۸							
۳۳۹							
۳۴۰							
۳۴۱							
۳۴۲							
۳۴۳							
۳۴۴							
۳۴۵							
۳۴۶							
۳۴۷							
۳۴۸							
۳۴۹							
۳۵۰							
۳۵۱							
۳۵۲							
۳۵۳							
۳۵۴							
۳۵۵							
۳۵۶							
۳۵۷							

روز و تاریخ	حفظ	إستباه	نمره	سبق	نمره	دور	ارزشیابی
۳۵۸.							
۳۵۹.							
۳۶۰.							
۳۶۱.							
۳۶۲.							
۳۶۳.							
۳۶۴.							
۳۶۵.							
۳۶۶.							
۳۶۷.							
۳۶۸.							
۳۶۹.							
۳۷۰.							
۳۷۱.							
۳۷۲.							
۳۷۳.							
۳۷۴.							
۳۷۵.							
۳۷۶.							
۳۷۷.							

روز و تاریخ	حفظ	اِستِباه	نمره	سبق	نمره	دور	ارزشیابی
۳۷۸.							
۳۷۹.							
۳۸۰.							
۳۸۱.							
۳۸۲.							
۳۸۳.							
۳۸۴.							
۳۸۵.							
۳۸۶.							
۳۸۷.							
۳۸۸.							
۳۸۹.							
۳۹۰.							
۳۹۱.							
۳۹۲.							
۳۹۳.							
۳۹۴.							
۳۹۵.							
۳۹۶.							
۳۹۷.							

روز و تاریخ	حفظ	إشابه	نمره	سبق	نمره	دور	ارزشیابی
۳۹۸.							
۳۹۹.							
۴۰۰.							
۴۰۱.							
۴۰۲.							
۴۰۳.							
۴۰۴.							
۴۰۵.							
۴۰۶.							
۴۰۷.							
۴۰۸.							
۴۰۹.							
۴۱۰.							
۴۱۱.							
۴۱۲.							
۴۱۳.							
۴۱۴.							
۴۱۵.							
۴۱۶.							
۴۱۷.							

روز و تاریخ	حفظ	اِستِباه	نمره	سبق	نمره	دور	ارزشیابی
۴۱۸.							
۴۱۹.							
۴۲۰.							
۴۲۱.							
۴۲۲.							
۴۲۳.							
۴۲۴.							
۴۲۵.							
۴۲۶.							
۴۲۷.							
۴۲۸.							
۴۲۹.							
۴۳۰.							
۴۳۱.							
۴۳۲.							
۴۳۳.							
۴۳۴.							
۴۳۵.							
۴۳۶.							
۴۳۷.							

روز و تاریخ	حفظ	إِشْتَبَاه	نمره	سبق	نمره	دور	ارزشیابی
۴۳۸							
۴۳۹							
۴۴۰							
۴۴۱							
۴۴۲							
۴۴۳							
۴۴۴							
۴۴۵							
۴۴۶							
۴۴۷							
۴۴۸							
۴۴۹							
۴۵۰							
۴۵۱							
۴۵۲							
۴۵۳							
۴۵۴							
۴۵۵							
۴۵۶							
۴۵۷							

روز و تاریخ	حفظ	اِستِباه	نمره	سبق	نمره	دور	ارزشیابی
۴۵۸.							
۴۵۹.							
۴۶۰.							
۴۶۱.							
۴۶۲.							
۴۶۳.							
۴۶۴.							
۴۶۵.							
۴۶۶.							
۴۶۷.							
۴۶۸.							
۴۶۹.							
۴۷۰.							
۴۷۱.							
۴۷۲.							
۴۷۳.							
۴۷۴.							
۴۷۵.							
۴۷۶.							
۴۷۷.							

روز و تاریخ	حفظ	إستباه	نمره	سبق	نمره	دور	ارزشیابی
۴۷۸							
۴۷۹							
۴۸۰							
۴۸۱							
۴۸۲							
۴۸۳							
۴۸۴							
۴۸۵							
۴۸۶							
۴۸۷							
۴۸۸							
۴۸۹							
۴۹۰							
۴۹۱							
۴۹۲							
۴۹۳							
۴۹۴							
۴۹۵							
۴۹۶							
۴۹۷							

روز و تاریخ	حفظ	إشتباه	نمره	سبق	نمره	دور	ارزشیابی
۴۹۸.							
۴۹۹.							
۵۰۰.							
۵۰۱.							
۵۰۲.							
۵۰۳.							
۵۰۴.							
۵۰۵.							
۵۰۶.							
۵۰۷.							
۵۰۸.							
۵۰۹.							
۵۱۰.							
۵۱۱.							
۵۱۲.							
۵۱۳.							
۵۱۴.							
۵۱۵.							
۵۱۶.							
۵۱۷.							

روز و تاریخ	حفظ	إِشْتَبَاه	نمره	سبق	نمره	دور	ارزشیابی
۵۱۸							
۵۱۹							
۵۲۰							
۵۲۱							
۵۲۲							
۵۲۳							
۵۲۴							
۵۲۵							
۵۲۶							
۵۲۷							
۵۲۸							
۵۲۹							
۵۳۰							
۵۳۱							
۵۳۲							
۵۳۳							
۵۳۴							
۵۳۵							
۵۳۶							
۵۳۷							

روز و تاریخ	حفظ	إشتباه	نمره	سبق	نمره	دور	ارزشیابی
۵۳۸							
۵۳۹							
۵۴۰							
۵۴۱							
۵۴۲							
۵۴۳							
۵۴۴							
۵۴۵							
۵۴۶							
۵۴۷							
۵۴۸							
۵۴۹							
۵۵۰							
۵۵۱							
۵۵۲							
۵۵۳							
۵۵۴							
۵۵۵							
۵۵۶							
۵۵۷							

روز و تاریخ	حفظ	إِستباه	نمره	سبق	نمره	دور	ارزشیابی
۵۵۸.							
۵۵۹.							
۵۶۰.							
۵۶۱.							
۵۶۲.							
۵۶۳.							
۵۶۴.							
۵۶۵.							
۵۶۶.							
۵۶۷.							
۵۶۸.							
۵۶۹.							
۵۷۰.							
۵۷۱.							
۵۷۲.							
۵۷۳.							
۵۷۴.							
۵۷۵.							
۵۷۶.							
۵۷۷.							

روز و تاریخ	حفظ	إِستباه	نمره	سبق	نمره	دور	ارزشیابی
۵۷۸							
۵۷۹							
۵۸۰							
۵۸۱							
۵۸۲							
۵۸۳							
۵۸۴							
۵۸۵							
۵۸۶							
۵۸۷							
۵۸۸							
۵۸۹							
۵۹۰							
۵۹۱							
۵۹۲							
۵۹۳							
۵۹۴							
۵۹۵							
۵۹۶							
۵۹۷							

روز و تاریخ	حفظ	إشابه	نمره	سبق	نمره	دور	ارزشیابی
۵۹۸.							
۵۹۹.							
۶۰۰.							
۶۰۱.							
۶۰۲.							
۶۰۳.							
۶۰۴.							
۶۰۵.							
۶۰۶.							
۶۰۷.							
۶۰۸.							
۶۰۹.							
۶۱۰.							
۶۱۱.							
۶۱۲.							
۶۱۳.							
۶۱۴.							
۶۱۵.							
۶۱۶.							
۶۱۷.							

روز و تاریخ	حفظ	إشتباه	نمره	سبق	نمره	دور	ارزشیابی
۶۱۸							
۶۱۹							
۶۲۰							
۶۲۱							
۶۲۲							
۶۲۳							
۶۲۴							
۶۲۵							
۶۲۶							
۶۲۷							
۶۲۸							
۶۲۹							
۶۳۰							
۶۳۱							
۶۳۲							
۶۳۳							
۶۳۴							
۶۳۵							
۶۳۶							
۶۳۷							

روز و تاریخ	حفظ	إشابه	نمره	سبق	نمره	دور	ارزشیابی
۶۳۸							
۶۳۹							
۶۴۰							
۶۴۱							
۶۴۲							
۶۴۳							
۶۴۴							
۶۴۵							
۶۴۶							
۶۴۷							
۶۴۸							
۶۴۹							
۶۵۰							
۶۵۱							
۶۵۲							
۶۵۳							
۶۵۴							
۶۵۵							
۶۵۶							
۶۵۷							

روز و تاریخ	حفظ	اِستِباه	نمره	سبق	نمره	دور	ارزشیابی
۶۹۸							
۶۹۹							
۷۰۰							
۷۰۱							
۷۰۲							
۷۰۳							
۷۰۴							
۷۰۵							
۷۰۶							
۷۰۷							
۷۰۸							
۷۰۹							
۷۱۰							
۷۱۱							
۷۱۲							
۷۱۳							
۷۱۴							
۷۱۵							
۷۱۶							
۷۱۷							

روز و تاریخ	حفظ	اشتباه	نمره	سبق	نمره	دور	ارزشیابی
۷۱۸.							
۷۱۹.							
۷۲۰.							
۷۲۱.							
۷۲۲.							
۷۲۳.							
۷۲۴.							
۷۲۵.							
۷۲۶.							
۷۲۷.							
۷۲۸.							
۷۲۹.							
۷۳۰.							
۷۳۱.							
۷۳۲.							
۷۳۳.							
۷۳۴.							
۷۳۵.							
۷۳۶.							
۷۳۷.							

روز و تاریخ	حفظ	اشتباه	نمره	سبق	نمره	دور	ارزشیابی
۷۳۸							
۷۳۹							
۷۴۰							
۷۴۱							
۷۴۲							
۷۴۳							
۷۴۴							
۷۴۵							
۷۴۶							
۷۴۷							
۷۴۸							
۷۴۹							
۷۵۰							
۷۵۱							
۷۵۲							
۷۵۳							
۷۵۴							
۷۵۵							
۷۵۶							
۷۵۷							

روز و تاریخ	حفظ	إِشْتَبَاه	نمره	سبق	نمره	دور	ارزشیابی
۷۵۸.							
۷۵۹.							
۷۶۰.							
۷۶۱.							
۷۶۲.							
۷۶۳.							
۷۶۴.							
۷۶۵.							
۷۶۶.							
۷۶۷.							
۷۶۸.							
۷۶۹.							
۷۷۰.							
۷۷۱.							
۷۷۲.							
۷۷۳.							
۷۷۴.							
۷۷۵.							
۷۷۶.							
۷۷۷.							

روز و تاریخ	حفظ	إشابه	نمره	سبق	نمره	دور	ارزشیابی
۷۷۸.							
۷۷۹.							
۷۸۰.							
۷۸۱.							
۷۸۲.							
۷۸۳.							
۷۸۴.							
۷۸۵.							
۷۸۶.							
۷۸۷.							
۷۸۸.							
۷۸۹.							
۷۹۰.							
۷۹۱.							
۷۹۲.							
۷۹۳.							
۷۹۴.							
۷۹۵.							
۷۹۶.							
۷۹۷.							

روز و تاریخ	حفظ	إشْتباه	نمره	سبق	نمره	دور	ارزشیابی
۷۹۸.							
۷۹۹.							
۸۰۰.							
۸۰۱.							
۸۰۲.							
۸۰۳.							
۸۰۴.							
۸۰۵.							
۸۰۶.							
۸۰۷.							
۸۰۸.							
۸۰۹.							
۸۱۰.							
۸۱۱.							
۸۱۲.							
۸۱۳.							
۸۱۴.							
۸۱۵.							
۸۱۶.							
۸۱۷.							

روز و تاریخ	حفظ	اِستِباه	نمره	سبق	نمره	دور	ارزشیابی
۸۱۸.							
۸۱۹.							
۸۲۰.							
۸۲۱.							
۸۲۲.							
۸۲۳.							
۸۲۴.							
۸۲۵.							
۸۲۶.							
۸۲۷.							
۸۲۸.							
۸۲۹.							
۸۳۰.							
۸۳۱.							
۸۳۲.							
۸۳۳.							
۸۳۴.							
۸۳۵.							
۸۳۶.							
۸۳۷.							

روز و تاریخ	حفظ	إشْتباه	نمره	سبق	نمره	دور	ارزشیابی
۸۳۸							
۸۳۹							
۸۴۰							
۸۴۱							
۸۴۲							
۸۴۳							
۸۴۴							
۸۴۵							
۸۴۶							
۸۴۷							
۸۴۸							
۸۴۹							
۸۵۰							
۸۵۱							
۸۵۲							
۸۵۳							
۸۵۴							
۸۵۵							
۸۵۶							
۸۵۷							

روز و تاریخ	حفظ	اشتباه	نمره	سبق	نمره	دور	ارزشیابی
۸۵۸							
۸۵۹							
۸۶۰							
۸۶۱							
۸۶۲							
۸۶۳							
۸۶۴							
۸۶۵							
۸۶۶							
۸۶۷							
۸۶۸							
۸۶۹							
۸۷۰							
۸۷۱							
۸۷۲							
۸۷۳							
۸۷۴							
۸۷۵							
۸۷۶							
۸۷۷							

روز و تاریخ	حفظ	إِستباه	نمره	سبق	نمره	دور	ارزشیابی
۸۷۸.							
۸۷۹.							
۸۸۰.							
۸۸۱.							
۸۸۲.							
۸۸۳.							
۸۸۴.							
۸۸۵.							
۸۸۶.							
۸۸۷.							
۸۸۸.							
۸۸۹.							
۸۹۰.							
۸۹۱.							
۸۹۲.							
۸۹۳.							
۸۹۴.							
۸۹۵.							
۸۹۶.							
۸۹۷.							

روز و تاریخ	حفظ	اِستِباه	نمره	سبق	نمره	دور	ارزشیابی
۸۹۸							
۸۹۹							
۹۰۰							
۹۰۱							
۹۰۲							
۹۰۳							
۹۰۴							
۹۰۵							
۹۰۶							
۹۰۷							
۹۰۸							
۹۰۹							
۹۱۰							
۹۱۱							
۹۱۲							
۹۱۳							
۹۱۴							
۹۱۵							
۹۱۶							
۹۱۷							

روز و تاریخ	حفظ	إِشْتَبَاه	نمره	سبق	نمره	دور	ارزشیابی
۹۱۸							
۹۱۹							
۹۲۰							
۹۲۱							
۹۲۲							
۹۲۳							
۹۲۴							
۹۲۵							
۹۲۶							
۹۲۷							
۹۲۸							
۹۲۹							
۹۳۰							
۹۳۱							
۹۳۲							
۹۳۳							
۹۳۴							
۹۳۵							
۹۳۶							
۹۳۷							

روز و تاریخ	حفظ	إشابه	نمره	سبق	نمره	دور	ارزشیابی
۹۳۸							
۹۳۹							
۹۴۰							
۹۴۱							
۹۴۲							
۹۴۳							
۹۴۴							
۹۴۵							
۹۴۶							
۹۴۷							
۹۴۸							
۹۴۹							
۹۵۰							
۹۵۱							
۹۵۲							
۹۵۳							
۹۵۴							
۹۵۵							
۹۵۶							
۹۵۷							

روز و تاریخ	حفظ	اِستِباه	نمره	سبق	نمره	دور	ارزشیابی
۹۵۸							
۹۵۹							
۹۶۰							
۹۶۱							
۹۶۲							
۹۶۳							
۹۶۴							
۹۶۵							
۹۶۶							
۹۶۷							
۹۶۸							
۹۶۹							
۹۷۰							
۹۷۱							
۹۷۲							
۹۷۳							
۹۷۴							
۹۷۵							
۹۷۶							
۹۷۷							

روز و تاریخ	حفظ	إشتباه	نمره	سبق	نمره	دور	ارزشیابی
۹۷۸							
۹۷۹							
۹۸۰							
۹۸۱							
۹۸۲							
۹۸۳							
۹۸۴							
۹۸۵							
۹۸۶							
۹۸۷							
۹۸۸							
۹۸۹							
۹۹۰							
۹۹۱							
۹۹۲							
۹۹۳							
۹۹۴							
۹۹۵							
۹۹۶							
۹۹۷							

روز و تاریخ	حفظ	إشـتـباه	نـمره	سـبق	نـمره	دور	ارزشیابی
۹۹۸.							
۹۹۹.							
۱۰۰۰.							
۱۰۰۱.							
۱۰۰۲.							
۱۰۰۳.							
۱۰۰۴.							
۱۰۰۵.							
۱۰۰۶.							
۱۰۰۷.							
۱۰۰۸.							
۱۰۰۹.							
۱۰۱۰.							
۱۰۱۱.							
۱۰۱۲.							
۱۰۱۳.							
۱۰۱۴.							
۱۰۱۵.							
۱۰۱۶.							
۱۰۱۷.							

منابع و مأخذ

١. التبيان في آداب حملة القرآن (نووي).
٢. القواعد الذهبية في حفظ القرآن و تدبره.
٣. أسهل طريق لحفظ كتاب الله.
٤. تقويم تعليم القرآن و حفظه.
٥. راهنمای حفظ نصیر أحمد یوسفی.
٦. روزشمار حفظ قرآن.
٧. اسماء حسنى (ناصر سبحانى).
٨. تفسير نور (خرمدل).
٩. تفسير في ظلال القرآن.
١٠. نواقض الإيمان.

